

ВІКТОР ЗАРУБА
УКРАЇНСЬКІ СЕРБИ
УГРИЧІ-
ТРЕБНІСЬКІ

ІСТОРИКО-ГЕНЕАЛОГІЧНЕ
ДОСЛІДЖЕННЯ

ДНІПРО
ЛІРА | 2023

УДК 929.52(477)(082)

З-35

Заруба В. М.

З-35 Українські серби Угричичі-Требинські. Історико-генеалогічне дослідження. – Дніпро: ЛІРА, 2023. – 490 с.; іл.

ISBN 978-617-8519-08-7

Пропонована монографія присвячена вивченню історії та генеалогії українського козацько-старшинського і дворянського роду сербського походження Угричичів-Требинських. Наведено відомості про їхній родовід, козацьку і офіцерську службу, громадську діяльність, помістя, землеволодіння, участь в подіях історії України та залишену культурну спадщину. Видання ілюстроване світлинами з родинного архіву, який зберігається в Центральному державному архіві літератури та мистецтва України у м. Києві (Фонд 91 «Требинські». Опис 1. Справи 158; 163; 174; 204; 205; 228). Усі вони публікуються вперше. Для оформлення обкладинки використано картину художника Пайї Йовановича «Вихід сербів» (1896 р.). Зміст книжки зацікавить істориків, краєзнавців, працівників архівних установ, бібліотек та музеїв.

УДК 929.52(477)(082)

ISBN 978-617-8519-08-7

© Заруба В. М. 2023

ЗМІСТ

Вступ: Серби в Україні. Нарис історіографії. Огляд джерел. Деяко про генеалогічні студії. С. 5.

Розділ I. Рід Угричичів-Требинських в історичних подіях України XVIII ст. С. 17.

1. Сербські емігранти Угричичі-Требинські у себе на батьківщині та причини їхньої появи в Україні у перші десятиліття XVIII століття: *Біля джерел роду. Місія Милорадовича. Фатальна пригода 1711 р. Нова батьківщина – Переяславицина*. С. 17.

2. Воєвода і козацький старшина Славуї Угричич-Требинський на чолі Іркліївської сотні Переяславського полку: *Із дому – додому. Слово і діло государеве. Одруження. Майно єпископа Рувима. Домагання уряду полковника. Спадкоємці і нащадки*. С. 28.

3. Друге урядування Угричичів в Іркліїві. Сотник Олексій Миколайович і його син підкоморій Максим Требинські: *Маловідомий сотник. Чорна вдова. Іркліївський дідич*. С. 42.

4. Данило Петрович Угричич-Требинський та його участь у придушенні селянсько-козацького повстання в селі Кліщинцях: *Бунчуковий товариш. Кліщинський каратель. Старосвітський поміщик*. С. 56.

5. Іван Петрович Угричич-Требинський: від розбійника і гайдамаки до героя і кавалера: *Син степів. Розбійний напад. Гайдамацький хутір. Пан підполковник*. С. 75.

6. Вкорінення в Україні інших синів Петра Миколайовича Угричича-Требинського: військова служба і побут: *Микола Петрович. Сава Петрович. Олексій Петрович*. С. 91

Розділ II. Нагромадження власності кланом Угричичів-Требинських та її перерозподіл між представниками роду. С. 98.

1. Стягання маєтностей сотником Славуєм Требинським і їхнє законодавче закріплення за ним та його родиною. С. 99.

2. Боротьба за перерозподіл спадщини Славуя Угричича-Требинського між представниками родинного клану у 1753–1782 рр. *Інтерлюдія. Справа 1751–1753 рр. Справа 1763 року. Справа 1776–1779 рр. Справа 1779–1782 рр.* С. 112.

Розділ III. Земельні володіння, поміщицькі садиби та власницькі господарства дворян Угричичів-Требинських від кінця XVIII–до початку XX ст. С. 125.

1. Маєтності Требинських на Полтавщині: *По селах Гетьманщини. Дворянське гніздо в Іркліїві. Осідок у Старому Ковраї. Новий Коврай, або Троїцьке. Лубенські маєтки: Плехів; Мохнач; Чутівка. Післяслово*. С. 125.

2. Помістя та земельні угіддя Угричичів-Требинських в Херсонській губернії: *Ново-сербські колонізатори. Села Орлової Балки. У полум'ї революції. Помістя Криничувате. Сонцівська дача. Маєтки Даниловичів. Підсумки*. С. 170.

Розділ IV. Угричичі-Требинські у громадському та культурному житті України XIX–XX століть. С. 203.

1. Участь представників роду у масонських корпораціях, таємних офіцерських товариствах та релігійних громадах: *Ситуативний декабрист. Чесний митник. Аскетичний ієромонах*. С. 203.

2. «Бродники» Лучицькі: Марія Вікторівна Требинська в літературному, науковому та громадському житті Києва кінця XIX–початку XX століть. С. 216.

3. Українолюбці: Марія Миколаївна та Леся Миколаївна Требинські в українському культурно-національному русі: *Маруся Євреїнова. Салон пані Требинської. У родинному колі. Коли прийшов гегемон*. С. 227.

Розділ V. Генеалогічний розпис сербсько-українського роду Угричичів-Требинських. С. 241.

1. Старша гілка роду – Олексійовичі, нащадки Олексія Миколайовича Угричича-Требинського. С. 241.

2. Молодша гілка роду – Петровичі, нащадки Петра Миколайовича Угричича-Требинського. С. 250.

3. Угричичі-Требинські та Требинські, точну генеалогічну належність яких до роду встановити не вдалося. С. 270.

Післямова. С. 275.

Архів Требинських: Додатки. С. 280.

I. Архівні справи та окремі документи до історії роду Угричичів-Требинських. С. 280.

II. Стаття Миколи Ткаченка про становлення землеволодіння родини Требинських у Канівецькій сотні. С. 429.

III. Історик-краєзнавець Костянтин Кушнір-Марченко та його нарис «Пани Требинські на Іркліївщині». С. 446.

IV. Матеріали архівних установ до історії роду Угричичів-Требинських. С. 475

ВЖИТІ СКОРОЧЕННЯ

А. – аркуш.

АК – Адрес-календарь.

ГВК – Генеральна військова канцелярія.

ГВС – Генеральний військовий суд.

губ. – губернія.

Д. – дело.

ДАДО – Державний архів Дніпропетровської області.

ДАКО – Державний архів Кіровоградської області.

ДАОО – Державний архів Одеської області.

ДАПО – Державний архів Полтавської області.

ДАХО – Державний архів Херсонської області.

ДАЧО – Державний архів Черкаської області.

ДДЗ – Дворянське депутатське зібрання.

Дес. – десятина.

Ед. хр. – единица хранения.

ІР НБУВ – Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського.

КМА – Києво-Могилянська академія.

Л. – лист.

МК – Малоросійська колегія (друга).

МК – Метрична книга.

Оп. – опис.

ПГМ – План генерального межування.

р. н. – рік народження.

РГАДА – Российский государственный архив древних актов.

РГВИА – Российский государственный военно-исторический архив.

РГИА – Российский государственный исторический архив.

РК – Родовідна книга.

С. – сторінка.

Спр. – справа.

у. – уезд.

У.-Т. – Угричич-Требинський (Угричичі-Требинські).

Ф. – фонд.

ЦДАМЛМ – Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України.

ЦДІАК – Центральний державний історичний архів України у м. Києві.

ВСТУП

Серби в Україні. Український дворянський рід Угричичів-Требинських (У.-Т.) походить із Сербії, – що відразу видно із прізвища. Але належить він до відомих шляхетських родин лівобережжя Середньої Наддніпряни та півдня України, котрий свого часу пліч-о-пліч з Вишневськими, Пиваровичами, Пишчевичами, Шевичами, Штеричами та іншими сербами творили історію нашого краю від половини XVIII ст. до початків XIX ст.

Можливо він не такий вже й заслужений, обтяжений високими посадами, чинами та нагородами своїх проміжних достойників, як, до прикладу, – Депрерадовичі, Хорвати чи Милорадовичі, але закарбувався на багатьох сторінках нашого минулого. До змісту українських історичних хронік його представники потрапляють та фіксуються від початків XVIII ст. і в Україні У.-Т. вже сприймаються як споконвічна переяславська (власне іркліївська) сотенна старшина. Не зважаючи на часті визначення, які за ними тягнуться, на кшталт «з венеційської області», «венеційський воєвода», російська бюрократія називала Требинських (та й вони самі себе також) сербами, людьми сербської породи чи нації. В документах також наголошується, що У.-Т. серби.¹ А з'явилися вони в Україні завдяки міграційним потокам балканців у пошуках кращої долі через свою бездержавність і безпорадність під гнітом чужих народів, та ще й іновірців.

Можемо виділити і означити три значні хвилі сербських міграційно-колонізаційних потоків в Україну, при цьому не вдаючись до глибокої деталізації аналізу зв'язків між причинами та наслідками кожного етапу (позаяк означене не є метою та предметом нашого дослідження). Отже, перший етап (потік) сербських біженців-мігрантів (як зрештою волохів, молдаван, греків) до Гетьманщини був пов'язаний із Хмельниччиною. Тоді багато з них воювали за віру православну на боці українського війська рядовими козаками, отаманами, сотенними старшинами, що засвідчує наявність сербських антропонімів та прізвищ вже у реєстрі 1649 р. Щоправда більш відомими вони стали в часи Руїни. Наприклад секретар гетьмана І. Самойловича Пантелеймон Радич, чи Іван Юрійович Сербин (прибув у 1654 р., полковник волоський, брацлавський та уманський, жив у Переяславі), Іван Федорович Сербин (лубенський полковник у 1673 р.), Вук (Вуйця, Василь) Сербин (прибув у 1665 р., золотоніський сотник, переяславський полковник, генеральний осавул), Радивон Думитрашку (Родіон Райча) – теж переяславський полковник.² Разом із цими харизматичними пасіонаріями прибували їхні численні загони, ватаги, родини, обслуга, піддані, котрі вливалися у козацько-посполитий соціум гетьманату і швидко інтегрувалися в однорідну амальгамну масу з місцевим населенням.

Другий інтенсивний потік стався на зламі XVII та XVIII ст. у часи війн четвертої Священної ліги (1684–1700) та боротьби з Османами (ідеологічно знову за віру).³ А також вже участі в означених акціях московитів з їхніми власними проєктами та практиками. Напередодні вирішальних подій, у 1704 р. в Україну переселилися брати Божи-

¹ ЦДІАК. Ф. 59. Оп. 1. Спр. 9416. А. 2зв. Повні назви архівних установ, використаних архівних фондів, а також усіх опрацьованих архівних справ подаємо в кінці книги в окремому додатку № 4.

² Про цей вплив сербів в Україну див.: Стороженко А. Вук Сербин, полковник переяславський (1675–1682). *Київська старина*. Т. XLIV. 1884. С. 128–134. Крип'якевич І. Серби в українському війську 1650–1660 рр. *Записки Наукового товариства ім. Шевченка*. Львів, 1920. Т. 129. С. 81–93.

³ Детальніше див.: *Andrzej Sulima Kamiński. Republic vs. autocracy. Poland-Lithuania and Russia 1686–1697*. Cambridge, MS; distr. by Harvard Univ. Press for the Harvard Ukrainian Research Institute. 1993. P. 229–277. *Marko Jačov. Europa i Osmanie w okresie Lig Świątych. Polska między Wschodem a Zachodem*. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2003. S. 99–115; 196–219.

чі: Пантелеймон (із сином Іваном), Степан та Гаврило. Із них Пантелеймон став полковником Сербського гусарського полку, розквартированого в Гетьманщині, а його син Іван згодом очолював Чернігівський козацький полк. З Божичами прибули і Зоричі, які очолили Бобровицьку сотню.

Але з новою силою цей вплив сербських емігрантів вибухнув починаючи від 1711 р. Цього року, як відомо, мав місце ганебний похід московського царя Петра Романова в Молдавію проти турків. У «Прутській виправі» також взяли участь південні слов'яни, допомагаючи московитам грошима, зброєю і живою силою. Однак ця інвазія виявилася не просто невдалою, а катастрофічною: цар заледве не потрапив у турецький полон в оточеному на Пруті таборі.⁴ Підписавши з Османами мирну угоду на принизливих для себе умовах, загарбники, кинувши усе своє добро, мусили почимчикувати пішки за Дністер. Разом з ними пішли і перекинчики: серб Федір Вишневський, якого у 1715 р. прийняли на царську службу,⁵ брати Славуй (Соловей), Олексій та Максим Угричичі-Требинські, та багато інших. Найвідомішими і найвизначнішими приходьками цієї хвилі мігрантів стали сумнозвісні Милорадовичі (з Герцеговини), які прибули на початку 1712 р.⁶ Вони відразу посіли ключові, чільні посади в козацькому гетьманаті. Одночасно з ними прийшли в Україну інші серби, чорногорці, православні босняки та герцеговинці (Бриловичі, Вуйкаловичі, Любичі, Мілютиновичі, Міричі, Мірковичі, Новаковичі, Річичі, Семперовичі, Сербиновичі), котрі поетапно вступали на козацьку чи російську службу і з роками, поступово склали вагому частку української еліти – дворянства. Наприклад, Дмитро Мілютинович, «сербської породи шляхтич, за вірні служби імператорській величності під час військової акції з турками» призначений у липні 1723 р. сотником седнівським.

Після чину І. Мазепи, задля створення власної надійної опори в Україні і зміцнення тут своїх позицій, Петро І щедрою рукою роздавав землі та уряди сербам і волохам, які, зневаживши своїх благодійників та суверенів на батьківщині, перейшли на його бік під час Прутського походу. Звісно ж, що такий корисний вчинок як зрада потребував винагороди. Прибульці це теж чудово розуміли. Один із цих чужинців, Славуй Угричич навіть відверто погрожував козацьким старшинам: «Дивіться мені, бо нас тут прислано спостерігати за вами, щоб ви, мої милі, не зрадили государеві».

Чергова, третя хвиля сербської міграції накрила Наддніпрянську Україну починаючи від 1751 р. Щоправда цей доплив ішов вже не лише з Османської імперії. Це був потік так званих «цісарців», підданих австро-німецького цісаря – імператора Священної Римської імперії: від 1718 р. (після чергової турецько-австрійської війни) частина Сербії увійшла провінцією до Австрії. Особливістю цієї хвилі стало те, що на відміну від перших двох, які накривали Гетьманщину, вона опанувала собою переважно південь України, де московські окупанти створили два великі сербські анклавні – Нову Сербію і Слов'яно-Сербію.⁷

Цей етап здебільшого пов'язують з діяльністю підприємливого серба із прізвищем хорвата: полковника, а згодом генерал-майора і генерал-поручика Івана Самійловича (Шамовича) Хорвата з Куртича (1713–1786). За його сприяння, при допомозі петербурзької імперії, наймали на військову службу різний набір: граничар, баши-бузуків,

⁴ Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества (последняя треть XIV–начало XIX в.). Кишинев: Штиинца, 1987. 463 с. С. 245–246.

⁵ Лашкевич А. С. Род Вишневских. *Киевская старина*. 1887. № 5. С. 75.

⁶ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том 3. Киев, 1912. С. 513–514.

⁷ Про третій етап сербського допливу в Україну див.: Андриевский А. Сербь в Киеве. *Киевская старина*. 1885. Т. 12. С. 505–511. Павлюченко О. В. Сербські військово-землеробські поселення на Україні у XVIII ст. *Український історичний журнал (УІЖ)*. 1981. № 2. С. 101–108. Посунько О. М. Історія Нової Сербії та Слов'яносербії. Запоріжжя: Тандем-У, 1998. 80 с. Сухих Л. Сербь в Україні (Документи з історії сербських поселень). *Архіви України*. Київ, 2003. № 4–6 (252). С. 130–144.

убивць, кримінальних злочинців та всяку потлоч, яка повтікала і ховалася від покарання.

Один із вербувальників, Семен Пишчевич, був не високої думки про приведених чорногорців та сербів. Він відверто нотував, що серед них переважно «всі поспіль були злодюги та гіркі п'яниці, наволоч така, що гірше знайти ніде не можна; багато між ними озброєних справжніх лісових розбійників і де тільки чогось на ночівлях і проїздом через житло і в корчмах захопити чи забрати могли, те вже було їхнє. Все це було норавливим, розбещеним, повсякчас п'яним і щодня відбувалися між ними і обивателями бійки та сварки і таке те збіговисько людей було, які по кілька разів з однієї держави в іншу переходили і служили і потім йшли, а наостанок дійшли до Росії і до мене у команду. Так як їх не було чим годувати, то я повинен був брати все необхідне від обивателів, хоч і з обіцяною плати, але не без утисків для них; тим часом серед команди були постійні сварки, бійки; нерідко пускалися в хід ножі: у таких випадках поселяни зі страху розбігалися зі своїх помешкань, а інші замикалися у своїх будинках».⁸

За характеристиками С. С. Пишчевича і самі керівники колонізації – Хорват, Перич та ін. були надто прикрими зразками людських чеснот. Щоправда, на превелике щастя для України, нових колонізаторів сербів і чорногорців було небагато і вони втонули і розчинилися в масі організованого українського населення, яке мало давню традицію землеробської цивілізації, свої церкви і вело життєздатне, міцне осіле життя.⁹

Для прибульців же рідними стали поселенські в українських степах полки: Новосербський гусарський (1752–1764) І. С. Хорвата, Новосербський пандурський (1752–1764), Молдавський гусарський, а також І. Ю. Шевича та Р. І. Де-Прерадовича, потім Новосербський корпус,¹⁰ а далі Жовтий, Ілрійський, Угорський, Чорний, Єлисаветградський, Бахмутський, Донецький, Дніпровський, Катеринославський полки, – в яких вони служили чільниками та офіцерами.

Якими керманічами були ці зайди, серби та інші балканці, котрі заповнили центрально-східні терени України, не могла не помітити така уважна дослідниця як Н. Д. Полонська-Василенко. Оцінюючи їхні якості командирів вона констатує, що керівний склад чужинецьких полків не тільки не був вищий від своїх підкомандних, але був навіть гірший ніж вони, бо мав певну владу і почувався безкарним. Вони вдавалися до різних зловживань, як наприклад у Новій Сербії і Новосербському корпусі капітан Карачун, чи брати Микола та Іван Требинські.¹¹

Багатонаціональні групи егалітарних спільнот у поселених полках засвідчують списки (компути) та реєстри особового складу. У полку Івана Хорвата у Новій Сербії на початку 1758 р. та у полку І. Шевича у Слов'яно-Сербії на початку 1761 р. у різних частинах (рядовими, гусарами, капралами, вахмістрами, поручниками), одружені та холостяки, бездітні і з дітьми, з господарством і без нього служили серби, волохи, молдавани, греки, чорногорці, болгары, угорці, боснійці, македонці, трансильванці, охрещені татари та турки.¹² Кого там тільки не було! Тоді ж, в полку Хорвата стали служити офіцерами і серби-приходьки, які вже були мешканцями Гетьманщини.

⁸ Известие о происхождении Симеона Степановича Пишчевича. М. 1884. С. 416–417.

⁹ Багалій Д. І. Вибрані праці. Том 5. Частина II. Колонізація Новоросійського края і перші кроки его по пути культуры. Исторический этюд. Харків, 2008. С. 169. Матеріали для оцінки земель Херсонської губернії. Том III. Александрійський уезд (статистико-економічне описання уезда). Херсон. Типографія О. Д. Ходушиной. 1886. С. 118–119.

¹⁰ Новосербський корпус складався з полків: Сербського гусарського І. Хорвата; Пандурського піхотно-го; Болгарського гусарського; Македонського гусарського; а також з Новомиргородського гарнізону. Штаб-квартира знаходилася у м. Новомиргороді.

¹¹ Полонська-Василенко Н. Д. Заселення Південної України в половині XVIII ст. (1734–1775). Частина I. Заселення Нової Сербії та Слов'яносербії. Мюнхен: УВУ, 1960. С. 57, 215.

¹² ЦДІАК. Ф. 1413. Оп. 1. Спр. 6 (3. 01. 1758). А. 71 зв.; спр. 21 (3. 01. 1761), а. 184 зв.–185.

Наприклад, згадані Микола та Іван Петровичі Угричичі-Требинські, також Радивон Пламенець, який став гадацьким полковником (1779–1781), та інші.

Певне уявлення про комплектацію особового складу дають списки військовослужбовців-сербів у полку Івана Хорвата на 3 січня 1758 р.,¹³ чи у полку І. Г. Шевича на 3 січня 1761 р.¹⁴ Із означених у них осіб землевласниками, поміщиками та дворянами нобілітованими Катеринославського намісництва стали Божедарович, Веселинович, Віткович, Вуїч, Вукайлович, Вукотич, Вускович, Драгневич, Драгомирович, Драшкочич, Душенкевич, Лалаш, Літрич, Мілютинович, Мінутич, Міокович, Младенович, Перич, Предаєвич, Рашкович, Рунич та багато інших вже названих і не названих родин.

Ці чужинці, колонізатори України, також були винагороджені московським царизмом: дворянством, помістями, кріпаками-українцями, чинами, урядами, званнями, посадами, титулами, орденами. Зокрема, представників роду У.-Т. Катеринославське дворянське зібрання двічі вносило до Родовідної книги (РК) місцевих спадкових дворян (у 1802 р. і у 1813 р.). Частина маєтків найманці отримали також у Білорусії, центральній Росії (Штеричі, Сабо, Вуїчі, Зоричі), поклавши початки місцевим відгалуженням своїх родин.

Деякі із них навіть утворили чисельні впливові родові клани, котрі підкорювали для імперії Причорномор'я, Крим, Басарабію, Кубань, Річ Посполиту, упокорювали поляків, черкесів, ногайців, грузинів, штурмували Анапу. І серед них не останнє місце посіли також У.-Т., які з Іркліївської сотні поширилися на Полтавщину, де теж нобілітувалися, а невдовзі стали поміщиками та дворянами Катеринославської і Херсонської губерній.

До початку XIX ст. сербський потік призупинився. Хоча після «хорватівського призову» й мали місце міграційні переселення пізнішого часу, вони, проте, не були вже такими значущими і глобальними. Наприклад, прибуття чорногорців та герцеговинців у херсонські степи, яке відбулося у 1804 р. і про яке свого часу розповідав О. С. Пишчевич та згадував А. О. Скальковський.¹⁵ Колонія їхня теж називалася Слов'яносербською, та їм відвели всього 3 800 десятин¹⁶ землі (як одне помістя). Тобто, потоки балканців тривали, але вже з меншою напругою. І їхали ці серби, як і їхні попередники, не в Україну, а в Російську імперію, під крило до православного царя, дарма що німця.

Пропоноване нами дослідження присвячуємо представникам другої міграційної хвилі сербів, які були тісно пов'язані з першою і які ще тісніше пов'язалися з третьою. А саме – генеалогії, життю, службі і побуту роду У.-Т. та з'ясуванню його внеску в історію і культуру українського народу, в середовищі якого вони адаптувалися і розчинилися.

Нарис історіографії. Історики якось обходили увагою цей рід. Незважаючи на те, що наприкінці XIX ст. генеалогічні студії стали вельми популярні і генеалогії багатьох козацько-старшинських та дворянських родин запропонували Г. О. Милорадович, О. М. Лазаревський, В. Л. Модзалевський та інші, Требинські залишилися поза увагою їхніх ґрунтовних праць. Та попри все, науковці все ж мали певне зацікавлення генеалогією роду. У працях про козацьку старшину, про соціально-економічний розвиток Гетьманщини в роки її присмерку, у публікаціях документів XVIII ст. в загальному контексті вряди-годи історики XIX ст. (О. Лазаревський, І. Лучицький, О. Андрієвський, В. М'якотин, С. Пестов, В. Ястребов) згадували і про Требинських.

¹³ ЦДІАК. Ф. 1413. Оп. 1. Спр. 6. А. 71зв.

¹⁴ ЦДІАК. Ф. 1413. Оп. 1. Спр. 21. А. 184зв.–185.

¹⁵ Ястребов В. Примечание Александра Пишчевича на новороссийский край. *Киевская старина*. Киев, 1884. № 1. С. 130–131. Скальковский А. А. Опыт статистического описания новороссийского края. Часть I. Одесса, 1850. С. 225. Часть II. Одесса, 1853. С. 164–165.

¹⁶ Російська казенна десятина дорівнювала 2400 квадратних сажнів.

Свого часу повний розпис роду готував і відомий український генеалог Вадим Модзалевський. Але, щоправда, не завершив, хоча й розніс головних представників по родоходах інших козацько-старшинських родин у своєму «Малоросійському родословнику».¹⁷ В цьому довіднику надibuємо на 21 представника роду: 5 Угричичів-Требинських та 16 Требинських. Як народжених із цим прізвищем (11), так і їхніх дружин Закревських, Ісаєвичів, Канієвських, Малам, Марковичів, Лизогубів, Магденків. Праця вельми цікава і корисна, хоча й не позбавлена певних недоліків.

Зокрема, В. Модзалевський хибно зарахував до роду Мавру Григорівну Новицьку, яка нібито була дружиною Максима Даниловича У.-Т. Спочатку, у другому томі (с. 284; 293), генеалог пише, що Мавра Григорівна була у першому шлюбі за невідомим йому Требинським, а у другому заміжжі за Миколою Васильовичем Капністом. А далі, у третьому томі (с. 677), він уже стверджує, що її першим чоловіком був Максим Данилович Требинський. За його ж версією, на 1833 р. Мавра Григорівна Капніст була живою.¹⁸ Небога М. В. Капніста, Софія Капніст-Скалон, яка дуже детально описує долю Маври Григорівни, не згадує про її дітей від першого шлюбу, як до речі, і про факт першого шлюбу.¹⁹ До того ж відомо, що дружину Максима Даниловича звали Марією і померла вона аж у 1842 році. Відзначимо, що і в «Російській родовідній книзі» князя А. Б. Лобанова-Ростовського Мавра Григорівна Требинська на 1802 р. також вказана дружиною надвірного радника М. В. Капніста.²⁰ Очевидно звідси В. Модзалевський запозичив інформацію для свого довідника. Наразі ми не можемо пояснити з яких автентичних джерел взято ці дані, а тому не приймаємо означену генеалогічну конструкцію, як хибну, позаяк вона не дістала підтвердження з джерел.

У середині 1920-х рр. для наукового часопису М. Грушевського «Україна» підготував статтю «Серби Требинські в Канівській сотні Переяславського полку» його учень Микола Ткаченко. Але вона так і залишилася в рукописі.²¹ Подібна доля спіткала і краєзнавче дослідження «Пани Требинські на Ірклівщині в XVIII–XIX та XX віках. Популярний історичний нарис» історика-аматора Костянтина Кушніра-Марченка, написане у 1934 р.²² Позаяк недруковані праці для дослідника власне не є історіографією, а радше джерелознавчими об'єктами, тому будемо їх сприймати також почасти як джерела і дамо детальну характеристику та самі тексти вже в додатках.

Надалі доля У.-Т. зацікавила істориків аж у 1998 р., коли дослідниця І. І. Кривошея, вивчаючи історію козацької старшини Переяславського полку, склала їхній перший родовід.²³ Звісно, якщо не брати до уваги попередні окремі згадки про них у працях та меморіях Н. Д. Полонської-Василенко. У 2004 р. розпис роду козацьких старшин У.-Т. запропонував В. В. Кривошея на підставі досліджень і знахідок Ірини Кривошеї (як він сам зазначає про це).²⁴ Скомпонований ним родовід складається із 4 поколінь і охоплює 21 персоналію народжену із цим прізвищем. В розписі є певні незначні хронологічні та фактичні неточності, на яких ми не будемо акцентувати увагу читача, перераховувати та реєструвати. У цьому немає потреби.

¹⁷ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Киев, 1910–1914. Том 2. С. 118, 119, 235, 279, 284, 293. Том 3. С. 93, 104, 258, 350, 404, 427, 677. Том 4. С. 3, 54, 55, 520.

¹⁸ Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 2. С. 284.

¹⁹ Воспоминания С. В. Скалон-Капнист. *Исторический вестник*. СПб. Май, 1891. С. 350–355.

²⁰ Лобанов-Ростовский А. Б. Русская родословная книга. Том 1. СПб., 1895. С. 238.

²¹ ЦДІАК. Ф. 1235. Оп. 1. Спр. 1340. А. 1–28.

²² ІР НБУВ. Ф. 133. Спр. 35. А. 43–135.

²³ Кривошея І. І. Козацька старшина Переяславського полку (1648–1782). Дис. канд. іст. наук. Київ, 1998.

²⁴ Кривошея В. В. Генеалогія українського козацтва: Переяславський полк. Київ, 2004. С. 271–273.

Також, вже ціла «бригада» Кривошей підготувала кілька козацько-старшинських енциклопедій, в яких згадуються і представники роду У.-Т.²⁵ Біографічні довідки про них теж містять певні неточності. Зокрема автори пишуть «про суперечку за спадок між братами і сестрами Требинськими (1779–1782 рр.)».²⁶ Насправді, не сестри брали участь у боротьбі за спадщину, а дружини братів. Жодна із сестер Требинських не згадується у судових позовах 1776–1782 рр. Серед «неурядових» Требинських виділено лише Данила Петровича та Максима Олексійовича. Але й Максим Данилович мав неурядовий чин. Села Путівка (потрібно Чутівка), Мохнаті (Мохнач), Ревбаці (Ревбинці), Васегинці (Васютинці), Мамаленки (Москаленки), Котки (Котли) названі неправильно.²⁷ Здавалося б дріб'язкові похибки, але іноді вирішальні.

Вже в наші часи мали місце й інші спроби скласти генеалогічний розпис роду. Тепер уже в електронному вигляді. 25 жовтня 2012 р. на просторах інтернет-ресурсів з'явився родовід, упорядкований невідомим автором, який складав його заради маловідомого композитора Аркадія У.-Т., одруженого з герцогинею Лейхтенбергською. Власне йому він і присвячений, хоча має характерний вигляд хаотично скомпонованих уривків, які містять різні неточності.²⁸

У 2016 р. родовід дворян Требинських репрезентував Михайло Линниченко на своєму сайті «Родовое гнездо».²⁹ Великою заслугою дослідника є віднайдення та оприлюднення метричних свідчень про представників херсонської гілки роду. Автор подає 6 поколінь У.-Т., репрезентованими 37 особами, народженими з цим прізвищем. Але при вивченні генеалогічного розпису з'ясувалося, що не всі вони належать до роду. Зокрема, дослідник подає як синів Славуя Івана та Степана Піковців – його пасинків. Дітьми Миколи Вікторовича були не Микола та Марія (це власне він і його сестра), а Олена та Дмитро. Ольга Миколаївна стала дружиною Костянтина Аркадійовича, а не Костянтина Адріано-вича, Ілля та Лазар були братами, тощо. Не уникнув він також інших дрібніших неточно-стей (Колевських – потрібно Канієвська; Медкович – потрібно Маркович).

Кілька спроб скласти родовід вчиняли також різні дослідники російської генеалогії, зокрема А. Л. Толмачов.³⁰ Спираючись на доступні тоді документи, а також на вже існуючі розписи Ірини та Володимира Кривошей і М. Линниченка, було складено родовід і генеалогічні таблиці, які постійно уточнювалися. Обидва вони хоча й доволі насичені інформацією, але не повні, фрагментарні, охоплюють лише окремі гілки роду і мають певні неточності. Вцілому у них подано 37 представників родини, переважно козацьких старшин та дворян Херсонської губернії.

Зазначимо, що і нами теж вже робилися спроби фіксації генеалогії цього роду. Проте, при більш поглибленому вивченні документів та літератури деякі версії (іноді ґрунтовані на справжніх і достовірних джерелах) нажалі не підтвердилися чи не знайшли підтвердження. *Mea culpa, mea maxima culpa!* Так як, наприклад, з Маврою Новицькою-Капніст, чи з предками Івана Савовича У.-Т. Означені власні недоліки спробуємо виправляти тепер.

²⁵ Кривошея В. В., Кривошея Т. В. Козацька старшина Переяславського полку. *Гуманітарні науки: проблеми, пошуки, перспективи*. Зб. наук. праць. Умань, 1994. Вип. III. Ч. I. С. 92–98. Кривошея В. В. Українська козацька старшина. Ч. 1: Урядники гетьманської адміністрації: Реєстр. Київ, 1997. Кривошея В. В., Кривошея І. І., Кривошея О. В. Неурядова старшина Гетьманщини. Київ: Стилос, 2009. С. 9. Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. Київ: Стилос, 2010.

²⁶ Кривошея В. В. та ін. Неурядова старшина Гетьманщини. С. 9.

²⁷ Кривошея В. В. та ін. Неурядова старшина Гетьманщини. С. 373, 380–381.

²⁸ URL: <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:TfzNluqWw1EJ:https://bonapartiste.livejournal.com/10343.html&cd=1&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

²⁹ URL: <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:VA15Kvqw29EJ:rodovoyegnezdo.mybb2.ru/vietopic.php%3Ft%3D693%26start%3D30+%&cd=4&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>.

³⁰ Древо рода Требинских. URL: <http://rgfond-ru.1gb.ru/rod/259457>.

Окремо хочу відзначити, що рід У.-Т. зовсім не зацікавив сербських істориків, так як, до прикладу, молдавських істориків зацікавив рід Абазів. Жодного сербського наративу про героїчних воєвод і повстанців з Требиння нам віднайти не вдалося. А ось в Україні вони ставали ще й героями різної белетристики: історичних романів та повістей. Найпершим у цьому специфічному дискурсі став документалізований роман письменника-аматора Анатолія Полницького «Серби в Гетьманщині»,³¹ який повністю присвячений братам Данилу, Миколі та Івану У.-Т., особливо останньому, який виступає в творі головним героєм. На основі свідчень достовірних архівних та родинних документів він демонізується і репрезентується автором брутальним розбійником, грабіжником, гайдамакою з усіма відповідними характеристиками. У тексті письменник з осудом ставиться до фактів наїздів і розбоїв на маєтності та помешкання козаків і посполитих, які вчиняли брати Требинські, а також до сербів, які, користуючись заступництвом московських урядовців, гнобили, грабували та зневажали українців, як корінний народ.

Нащадки Славуя Требинського із Ірклієва згадані в оповіданнях малограмотного радянського проповідника московського шовінізму і примітивного антиукраїнського письменника, родом з села Мойсенців Івана Ле (Івана Леонтійовича Мойсі).³² Серед більш сучасних авторів про них згадав письменник-конформіст Юрій Мушкетик у доволі об'ємному і багатослівному романі «Гетьманський скарб», в якому розповідається про міфічні «мільйони» П. Полуботка, на етапі їхнього накопичення та передання до банківської установи.³³ В декількох епізодах, як герой роману, у вельми непривабливому світлі, на сторінках книги з'являється ірклієвський сотник Славуя Требинський, «якого всі називали Сербином». Зажерливий, підступний, хабарник та гнобителі. До певної міри так воно і було.

Родина Марії Миколаївни Требинської, вона сама та її київський гурток народолобців стали героями роману Тані Малярчук «Забуття», який побачив світ у 2016 р. і присвячений В'ячеславу Липинському.³⁴ Хоча вони і не головні герої, а лише ліберальне тло, проте з'являються у творі як важливі персонажі, котрі впливають на формування світогляду майбутнього видатного мислителя. Також сучасна російська письменниця Т. Горшеніна, розповідаючи про долю вченого біолога і зоолога В. Л. Вагіна (1907–1984), згадує про В. Угричича-Требинського, який працював разом з ним на одній кафедрі в Казанському університеті.³⁵

Отже, в цілому, цей славний рід залишився поза увагою допитливого і пам'ятливого українського інтелектуального істеблішменту. А відтак потребує подальшого генеалогічного дослідження, як і детального наукового вивчення персоналістики і біографістики його представників. Означена проблематика є вкрай нагальною потребою історичної науки, актуальна і саме на часі. А вирішення вказаних завдань пов'язується нами з розв'язанням джерельних прогалин та джерелознавчих викликів та з подальшою копіткою емпіричною працею накопичення необхідного фактичного матеріалу.

Огляд джерел. Історик – невільник джерел, написала якось авторитетна науковиця Н. Яковенко. Відтак, будь-яке історичне та генеалогічне дослідження має спиратися на автентичні джерела, які не викликають сумнівів щодо свого походження і справжності. Тому скажу окремо кілька слів про джерельну базу нашого вивчення історії роду Требинських.

³¹ Полницький А. Сербы в Гетманщине. (Историческая повесть). *Киевская старина*. Киев, 1896. Т. 53. Кн. 6. С. 307–327; Т. 54. Кн. 7/8. С. 64–94; Кн. 9. С. 197–228.

³² Ле Иван. Твори в семи томах. Том 1. Київ: Дніпро, 1968. С. 254.

³³ Мушкетик Юрій. Гетьманський скарб. Київ: Фоліо, 2012. 416 с.

³⁴ Малярчук Таня. Забуття. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 256 с.

³⁵ Горшеніна Татьяна. Свежий ветер с моря и солнце. О судьбе В. Вагина. Казань, 2006. 294 с. С. 279.

Зібрані та опрацьовані документи розділяємо на дві великі комплексні групи: архівні та опубліковані. У свою чергу архівні, для зручності і структурованості, показуємо за місцем їхнього зберігання. Вони складають основу нашої праці. Серед опублікованих виділимо два види: актове діловодство та наративи (меморії, щоденники, спогади, листи).

Насамперед розглянемо архівні матеріали. Як з'ясувалося під час проведення джерельної евристики, автентичних історичних документів, що безпосередньо стосуються Требинських, доволі багато. Основні комплекси архівних справ до історії роду зберігаються у фондах трьох документосховищ м. Києва: у Центральному державному історичному архіві України (ЦДІАК), в Центральному державному архіві-музеї літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ) та в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (ІР НБУВ). Також у фондах кількох обласних архівів України (Дніпра, Кропивницького, Одеси, Херсону) нами знайдено інформаційно насичені справи, які стосуються окремих представників роду.

Історично так склалося, що значний комплекс джерел (документів, пам'яток, артефактів) з історії та культури України сьогодні перебуває в руках її злісного сусіда. Означене стосується і значного комплексу документів роду У.-Т. Послужні та формулярні списки, земельні акти, персональні укази, жалувані грамоти, справи про землеволодіння, душеволодіння і багато чого ще нині лежать на полицях в російських архівах, які для українського дослідника мало доступні, або й зовсім недоступні. І все ж, завдячуючи хронологічно тривалим пошукам та сучасній електронній евристичі, вдалося знайти і опрацювати кільканадцять справ у Російському державному історичному архіві у Петербурзі (РГИА), в Російському військово-історичному архіві (РГВИА) та в Російському державному архіві давніх актів у Москві (РГАДА).

Всі опрацьовані в архівах документи можемо розділити за змістом на такі групи: а) особисті документи; б) позови і скарги козаків і посполитих на неправомірні дії та утиски з боку землевласників Требинських та скарги їх самих; в) судові тяжби та позови представників роду Требинських за спадщину та майно; г) справи про дворянську нобілітацію. За походженням класифікуємо їх на: юридичні документи (свідоцтва, довідки, дипломи, атестати) які походять від органів державної влади та місцевого управління; особисті/персональні, створені членами родини та їхніми друзями і знайомими; на епістолярну спадщину (листи відомих і невідомих осіб до представників родини та їхнє листування між собою); на фотодокументи – світлини та фотоальбоми родини Требинських.

За видовою ознакою це універсали, укази, ордери, жалувані грамоти, чолобитні, донесення (найбільша кількість), заяви, рапорти, промеморії, списки земельних дач/помість, різні іменні списки (реєстри, копнути, ревізії), відомості про підвищення та видачу жалування, коштів на порції та рації, оригінали присяг, допити гайдамаків, листи, пояснення, ухвали, постанови, доручення, протоколи слухань, вірчі листи, апеляції, виклики до суду, доручення, витяги з канцелярських книг та журналів, судові рішення тощо. Сюди ж відносимо метричні свідоцтва про народження, одруження, смерть, дипломи на дворянство, атестати про службу, акти уведення у володіння майном (право власності), рахунки, плани земельних ділянок та помість, свідоцтва, почесні грамоти, довідки, візитівки, заяви, нотатники, записні книги, рукописи і відбитки статей, вірші, переклади, листи та дуже багато світлин (фотографій). Всі вони присутні майже в кожній із названих змістовних груп. За часом як російсько-імперські, так і радянські. Хронологічно (за датами виготовлення) документи охоплюють 1715–1964 рр., тобто більше ніж за 200 років, і стосуються практично усіх представників роду.

Окрім архівних матеріалів, до історії У.-Т. існує також певна кількість публікацій, як актових, так і наративних історичних джерел. Так, свого часу, О. Андрієвським³⁶ та В. Ястребовим³⁷ опубліковано кілька добірок документів з історії гайдамацького руху в Україні в останній третині XVIII ст. Серед них є згадки про Івана Требинського як організатора грабежів, пособника грабіжників, скупника краденого, власника гайдамацького кубла і притону. Базовими для дослідження стали також документи опрацьовані та надруковані О. Лазаревським,³⁸ який зробив надзвичайно науково цінні історико-статистичні описи Лубенщини, а також вперше подав детальну історичну характеристику та опис перебігу повстання селян у с. Кліщинці і показав роль Данила Требинського у його придушенні. Окремі згадки про Требинських містяться у різних збірках документів, наприклад «Селянський рух на Україні», родовідних книгах полтавського дворянства тощо.

Важливу роль в історичному дослідженні відіграють наративні ego-документи: листи, меморії, щоденники. І хоча вони не є правовими актами, але юридичні події (успадку-вання, одруження) відображають з точки зору особистості, через призму її емоційно-чуттєвих рецепторів, рефлексій, подаючи історичний образ у більш гуманізованому ракурсі, наближеному до живого і життєвого, що досліднику є вкрай важливим.

Життєві силуетки представників роду Требинських відбилися в щоденниках генерального підскарбія Якова Марковича, відомих діячів українського руху – Євгена Чикаленка, Софії та Олександра Русових, історика Наталі Полонської-Василенко та інших. Із родинного кола походять лише спогади Марії Лучицької/Требинської. На всі означені публікації є відповідні посилання в тексті монографії.

Отже, шляхом тривалої та кропіткої наукової евристики, нами виявлено та опрацьовано велику кількість архівних і опублікованих документів, які у своїй сукупності склали доволі об'ємний комплекс джерельної бази до історії роду У.-Т. Означене зроблено вперше в історичній науці. Матеріали містять значну за об'ємом інформацію, яка дала підстави детального дослідження і вивчення персоналістики, біографістики, просопографії, генеалогії, родоводів та генеалогічних розписів Требинських. Названі джерела надзвичайно насичені також господарчими, правовими, статистичними даними та свідченнями, котрі відкривають можливості для пізнання землеволодіння, землекористування, судочинства в Гетьманщині, її соціальної та економічної історії. Також в означених документах, які вперше вводяться до наукового обігу, відбулося надзвичайно багато фактів і подій краєзнавчого характеру і змісту.

Виявлений великий масив різнопланових джерел дозволяє показати роль роду в історії України, його внеску в економічний розвиток та культуру. Особливе значення для результатів дослідження мають документи персонального змісту, які розповідають про побут, звичаї, домогосподарство Требинських, особливості їхніх мужособистісних та міжсемеїних взаємин. А також джерела насичені інформацією, яка стосується громадської діяльності конкретних представників родини, участі в масонських ложах, в таємних товариствах декабристів, в гуртках народолюбців, про їхні інтелектуальні та ідейні зв'язки з визначними діячами української культури, до яких належали і вони самі. Тобто, зібрані документи та матеріали взяті в комплексі, з урахуванням внутрішньої та зовнішньої критичної оцінки, компаративного та герменевтичного аналізу,

³⁶ Андрієвский А. А. Дела, касающиеся запорожцев, с 1715 по 1774 гг. *Записки императорского Одесского общества истории и древностей*. Том 14. Одесса, 1886. С. 648–653.

³⁷ Ястребов В. Н. Архив крепости Святой Елисаветы. *Записки императорского Одесского общества истории и древностей*. Том 15. Одесса, 1889. С. 572.

³⁸ Лазаревский А. М. Исторические очерки полтавской Лубенщины XVII – XVIII вв. *Чтения в Историческом обществе Нестора Летописца*. Книга одиннадцатая. Отдел II. Издана под редакцией А. М. Лазаревского. Киев, 1896. С. 34–200.

дають усі підстави і можливості подати детальну аналітико-синтетичну історію та генеалогію роду.

Дещо про генеалогічні студії. Отже, об'єктом нашого зацікавлення став великий рід У.-Т. – його генеалогія та історія. Тому доречним буде окремо сказати ще й про генеалогічні студії і практики, які є важливим методом пізнання історичного минулого. Тривалий час ведення і вивчення генеалогічних книг, реєстрів та схем залишалося справою елітарних прошарків суспільства, а у випадку з Україною – шляхти та дворянства. Требінські спочатку були сербською шляхтою, потім українською козацькою стар-шиною, а після того як вона скресла – російськими дворянами. Тому в монографії йти-меться насамперед про козацько-старшинську та дворянську генеалогію.

В уяві пересічної людини генеалогія пов'язується із генеалогічним деревом. Але насправді все набагато складніше, та й в оформленні розписів родів існує значна кількість варіантів. Відтак варто відрізнити генеалогію практичну та евристичну. Практична спрямована на підтвердження родинних зв'язків певного кола осіб, визначення їхнього місця у структурі роду. А генеалогічна еристика є мистецтвом фахового пошуку родознавчої інформації. Є ще й теоретична генеалогія, яка займається виробленням системи методологічних підходів, розробкою сукупності методичних прийомів та практичних моделей втілення генеалогічного матеріалу, встановлює загальні правила як практичного, так і евристичного родознавства.

Тобто, генеалогія це насамперед наука, що вивчає походження родів, сімей і окремих персон, родинних зв'язків, історію родин різного соціального походження – як елітарного, так і егалітарного. Теорія родознавства складна і глибока тема, якої наразі не будемо торкатися чи розвивати, залучаючи джерелознавчі та історіографічні аспекти. Це вагомий предмет окремого ґрунтового дослідження. Наразі нам йдеться лише про практичні наслідки складеної на підставі багатьох перевірених джерел історії окремого конкретного роду. Тому, не акцентуючись детально на традиційних структурно-історіографічних схемах наукового дискурсу, хочу лише зауважити, що при розгляді означених сімейно-шлюбних відносин до складу «роду» включають кровних родичів кількох поколінь і їх подружжя; під «родиною» розуміють групу родичів, яка складається з подружжя, їхніх батьків, дітей і найближчих братів і сестер, які нерідко проживали під одним дахом або в одному маєтку; під «сім'єю» – подружжя і їхніх дітей; під «кланом» у даному випадку сукупність пов'язаних пошлюбленнями представників різних родів. У сферу генеалогічних дослідницьких інтересів не входять політичні і придворні клани, тобто групи осіб, споріднення яких ґрунтується на патронажно-клієнтських та мафіозно-бандитських зв'язках.

Родинне життя споріднених груп козацької старшини, а потім і російського дворянства в Україні, будувалося на певній системі сталих традиційних цінностей, архетипів та образів, писаних (юридичних) та неписаних (звичаєвих, моральних) правил і норм. Найго-ловніший з них – це, звісно ж шлюб. Його уклали з волі чи згоди батьків. Часто бажання дівчат не збігалися з волею батьків, але вони скорялися долі, коли їх вінчали з нелюбом.

Для будь-якого родознавства властиві такі основні етапи: визначення напрямків еристики; розробка методик здійснення родовідного пошуку; з'ясування змісту джерельної бази та її класифікація; процес обробки генеалогічної інформації; обрання способів фіксації зібраного матеріалу; створення родовідних розписів та генеалогічних таблиць. А ми принагідно підкреслимо, що українські генеалогісти основну увагу концентрують саме на джерелознавчому аспекті цієї галузі знань.

Отже, якщо вже ж говорити про джерела, то пізнання історії привілейованих родів має кількасотлітню практику і століттями накопичену специфічну виключно генеалогічну джерельну базу, – тобто безпосередньо спеціалізовані види родознавчих джерел.

Це насамперед родинні хронічки, родовідні книги, таблиці, схеми, метричні книги та сповідальні розписи (чи витяги із них), в яких міститься інформація про походження, народження, охрещення, одруження, родинні зв'язки, смерть тощо. Йдеться також про документи, які створювалися зовсім з іншою метою, але за браком прямих можуть бути використані генеалогом, позаяк містять у собі цілком слушні і необхідні для дослідника свідчення. Хоча насправді вони зовсім не є генеалогічними джерелами. Також для реконструкції окремих регіональних дворянських родів бракує місцевих джерел, які згоріли у 1941 р., а копії (чи оригінали) опинилися в недоступних тепер російських архівах.

Незважаючи на незворотні втрати документів із фондів до 1917 р. у важливих для нас обласних архівах (полтавському, дніпровському, кропивницькому, одеському, херсонському), все ж є достовірні і надійні писемні джерела які містять родознавчі дані з допомогою яких можна вести генеалогічну реконструкцію. Насамперед це матеріали обліку населення: посімейні та родинні списки, інвентарі, загальнодержавні переписи населення (щоправда перший відбувся лише у 1897 р. і доступ до нього теж вкрай важкий). Базовими для пошуків також частково слугують господарсько-майнові акти: викупні та статутні угоди 1863 р., земська поземельна звітність, звіти про збір податків, справи мирового судочинства. Також документи державно-адміністративних установ та військового відомства, персональні картки та формуляри офіцерів; службові документи персон, або установи, з якою остання знаходилася у відповідних відносинах, особові справи де є автобіографії, характеристики, довідки, свідоцтва, трудові книжки, послужні списки, атестати. У нагоді стають також адресні довідки, документи архівів середніх (гімназій) та вищих шкіл, світлини та листи родинних альбомів і збірок, – звісно, якщо вони збереглися. Вкрай важливим джерелом є також написи на похованнях на цвинтарях – своєрідних некрополістичних архівах. Наприклад, епітафія на могильному камені Адріана Требінського.

Козацько-старшинська (а потім і дворянська) українська генеалогія є до певної міри специфічною категорією. Багато родин виринають нізвідки, із небуття і відразу стають елітою, пропонуючи карколомні конструкції свого походження. Без жодних документів і доказів оголошують себе воєводами, князями, архіпастирями, шляхтою, відомими феодалами і т. п. Щоб стати сотником, полковником чи генеральним старшиною (навіть гетьманом) не були потрібні документи про глибокий родовід та елітне споріднення. Було досить особистих пасіонарних та харизматичних якостей в козацькій егалітарній спільноті. Проблеми почали виникати при шляхетській нобілітації в Польському королівстві і, особливо, при одворяненні старшин уже в Російській імперії. Достовірність їхніх прав піддавалася сумніву вже під час переходу до московської дворянської еліти і нобілітації. Означений казус стався і з У.-Т., про що скажемо далі.

Дослідження з генеалогії українських магнатських, шляхетських та козацько-старшинських родів були започатковані ще в середині XIX ст. істориками, чії праці містили критику джерельного матеріалу. Серед них можемо назвати О. М. Марковича, О. М. Лазаревського, Г. О. Милорадовича та В. Л. Модзалевського. Критично та прискіпливо ставилися до документів, що підтверджували шляхетське походження козацьких старшин, вони зробили значний внесок у розвиток джерелознавства українського родознавства, розпочавши разом з цим також і історіографічне дослідження проблем козацько-старшинської генеалогії та біографістики.

Як відомо, наприкінці лютого 1917 р. московська «тюрма народів» зовсім неочікувано скресла і згинула – «розвалилась зла руїна!». Щоправда, нажаль, ненадовго і не назавжди. Але дворянство, з його любов'ю до своєї генеалогії, таки пішло у небуття. У зв'язку з встановленням комуністичної тоталітарної диктатури генеалогічні студії еліт (особливо українські) були перервані і майже заборонені. І лише аж на початку XXI ст. розпочалися процеси відродження родознавчих досліджень. Вони ж покликана до

РОЗДІЛ І. РІД УГРИЧИЧІВ-ТРЕБИНСЬКИХ В ІСТОРИЧНИХ ПОДІЯХ УКРАЇНИ XVIII ст.

1. Сербські емігранти Угричичі-Требинські у себе на батьківщині та причини їхньої появи в Україні у перші десятиліття XVIII століття

Біля джерел роду. Першим, наразі нам відомим, представником роду і його пробандом є серб (чорногорець) Микола [Максимович?], який почав носити подвійне прізвище Угричич-Требинський. Іменування Угричич (угорець, син угорця) дуже поширене в Сербії, Чорногорії та Хорватії,⁴⁰ а у відомостях про його сина Славуя сказано, що Микола мав маєтності і в Угорщині (Угрії). Тобто, якийсь зв'язок цього роду з угорськими сербами простежується, чи мав місце. Вже в Україні їхнє родове прізвище вживалося у кількох варіаціях: Угричич, Угрічич, Угрічеч, Угрієв, Угринич, Угрич тощо.

А чому Угричичі стали ще й Требинськими⁴¹ існує два пояснення. За першою версією, більш поширеною і героїчною, а відтак і більш легендарною, яка ґрунтується на сімейних переказах, витоки генеалогії роду здійснюються дуже високо. І нібито предок цієї сім'ї – сербський князь Угричич, який походив із Далмації, зі своїм військом здобув біля міста Требине вирішальну перемогу над турецькими військами султана Османа, за що і отримав прізвище – «переможець Требинський».⁴² Відтак вважалося, що рід Угричичів-Требинських може претендувати і на князівський титул.

За другою версією, більш вірогідною, прізвище Требинський засвідчує, що родові коріння рід мав із адриатичного міста Требине. А в документах надibuємо на формулу: «Славуї Угричич, воєвода Требинський», яка до певної міри подає ще один варіант походження цього подвійного прізвища. Тобто, родовим є Угричич, а Требинський – воєначальник, ватажок, архієрей чи житель з міста Требине. До прикладу, у травні 1721 р. Славуї іменує себе «бывший воєвода Требинский, а сотник ирклеевский Славуї Николаев».⁴³

Отже, судячи з прізвища, рід походив із міста Требине (Требин'є, Требине, Требин), тоді в Чорногорії у складі Османської імперії,⁴⁴ у горах на річці Требишниці, за 27 кілометрів від Рагузи (Дубровника) – міста на березі Адриатичного моря. Требинський округ знаходився в Герцеговині⁴⁵ де певний час існував також Требинський пашалик, розділений на кілька нахійє. Звідси родом (з Герцеговини) був і сербський єпископ Василій Требинський, він же Стоян Йованович (1610–1671), який прийняв чернечий постриг у Требинському монастирі.

В інформації про міжнародні відносини та інтриги XVII ст. згадується також такий собі досвідчений дипломат Требинський, який у 1631 р. за грубі гроші робив певні послуги польському королеві Владиславу IV Вазі та молдавському господареві Васи-

⁴⁰ Наприклад, з відомих: Сретен Угричич, Коста Угринич, Велько Угринич, Дубравка Угрешич.

⁴¹ Правильне написання цього прізвища українською мовою Требинський, Требинські (а не Требінський, Требінські). Позаяк походить воно від назви міста Требине, з наголосом на «и».

⁴² Принаймні так писала у спогадах Марія Вікторівна Требинська (1852–1924), дружина відомого українського історика-медієвіста І. В. Лучицького: Українознавчі студії та мемуари Івана і Марії Лучицьких (кінець XIX – початок XX ст.). Київ, 2007. С. 238.

⁴³ ІР НБУВ. Ф. II. № 1634. А. 248зв.

⁴⁴ Нині місто Требине у південній частині Республіки Сербської, яка знаходиться на території Боснії і Герцеговини. Центр однойменної общини та адміністративного регіону. Розташоване у південно-східній частині історичної області Герцеговини за 27 км. від хорватського міста Дубровника. Історія Требине почалася ще в античні часи.

⁴⁵ Дучич Никифор. Опыт статистического описания Требиньского, Препольского, Плевельского и Невесиньского округов в Герцеговине. *Босния, Герцеговина и Старая Сербия*. Сборник, составленный А. Гильфердингом. Санкт-Петербург: В типографии Императорской Академии Наук, 1859. С. 675–694.

життя також можливість розвитку дворянської генеалогії і навіть спроби відродити саме дворянство через нобілітаційні процедури та створення дворянських зібрань. Але більшовицький декрет 1917 р. про ліквідацію станових заобонів ніхто не скасував і реституції майна не сталося, і навряд чи коли станеться – дозрів новий, ще зажерливіший пострадянський власник.

Тобто, до певної міри, сучасна активізація та актуалізація родознавчих досліджень зумовлена соціальними змінами у пострадянському суспільстві і проблемами нового аморфного соціуму, які нібито допомагає вирішувати генеалогічна інформація. У новітніх генеалогічних студіях увага вчених акцентується на моделюванні якомога ширшої мережі родинно-кланових стосунків та взаємин, беручи до уваги не тільки зв'язки по крові, але також враховуючи і свояцтво, сватівство, кумівство тощо. Тобто, стосунки не лише за шлюбами, а також близькі матеріальні та духовні зв'язки не кровних родичів, які породили незборимий непотизм та корупцію, особливо притаманні сучасності. Означене дозволяє змоделювати соціальні та суспільні впливи тих чи інших родових кланів, родів, родин. Але відсутність ґрунтовних теоретичних досліджень із козацько-старшинської та дворянської генеалогії достатньою мірою ускладнює вирішення її практичних проблем.

У зв'язку з цим зауважу, що теорія козацько-старшинської генеалогії до нині не розроблена. Історики наразі ще не вийшли на концептуально-філософське осмислення означеної проблеми.³⁹ Цю місію нібито брав на себе історик В. В. Кривошея, який підготував для цього досить розлогу емпіричну базу. Серія його кільканадцяти книг з історії козацьких родів та родин Гетьманщини має об'єднавчу назву «Генеалогія українського козацтва». Проте в ній зовсім відсутнє базове дослідження теорії цієї царини: як наукового явища, як науки, її мета, можливості, теоретичні засади, методика, методологія тощо. Є лише куці пояснення методики представлення інформації про родини. Тобто, перед нами звичайна побутова генеалогія як емпіричне явище. Принагідно підкреслюю, що генеалогічна теорія не є наразі метою і нашого дослідження, позаяк маємо предметом один конкретний рід. Можливо, з часом, ми повернемося до цієї проблеми, як прикрої прогалини рідної української історичної науки.

Таким чином, дослідження походження родових спільнот та відстеження розвитку родинно-шлюбних зв'язків (власне генеалогії) належить до пріоритетних напрямків сучасної історичної науки. Цей перспективний міждисциплінарний сегмент гуманітаристики у царині вивчення приватного життя соціальних еліт, дозволяє не лише поглиблено пізнати життя окремих родин, але й досконало вивчити формування структур та ієрархій суспільства, його соціальну мобільність, через проникнення одних груп до інших. А вже через ці явища – пізнавати демографію, збереження та передачу культурних і релігійних традицій, рух земельної та іншої власності, ідейно-інтелектуальної спадщини. Історичній генеалогії властиві також розуміння тогочасної соціальної психології, гендерних стосунків у сім'ях, культурних та побутових явищ епох, котрі лишилися у глибинах минувшини. До того ж, знання власної генеалогії – один із вагомих і суттєвих факторів формування духовних цінностей особистості, її самоідентифікації та самоусвідомлення.

Генеалогічні ланцюги мов сталеві канати еднають покоління, спаяють в єдину субстанцію минуле і сучасне. Через дослідження родоводу У.-Т. ми вийшли на більш вагомий історичний пласт минулого нашого народу, пов'язані з глобальними соціальними, суспільними та політичними подіями XVIII–XX ст. В поколіннях цього роду відобразилося кілька епох, подій і явищ, як безмежне море у краплі води, як в усіх наших попередниках суть ІСТОРИЇ!

³⁹ Томазов В. В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (друга половина XVII–початок XX ст.). К.: Видавничий дім «Стилос», 2006. 282 с.